

Sastamala Tyrvää

Korttelin 1 asemakaava-alueen
arkeologinen tarkkuusinventointi 2024

Hannu Takala

Jerry Möller

Maanala Oy

Sisällysluettelo

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Johdanto	4
1.1. Tausta ja tutkimustehtävä	4
1.2. Vanhat kartat ja arkistoaineisto	6
2. Menetelmät ja havainnot	10
3. Inventointikohteet	13
3.1. Sastamala Einola	13
4. Yhteenveto ja päätelmät	15
5. Lähteet	16

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Sastamala Tyrvää, Kortteli 1

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen tarkkuusinventointi

Tavoite: selvittää, onko kaava-alueella kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita suojelukohteita

Tutkimuslupa: –

Kenttätyöaika: 16.–17.5.2024

Tutkijat: FT Hannu Takala ja FM Jerry Möller, Maanala Oy

Tilaaja: Sastamalan kaupunki

Aiemmat arkeologiset tutkimukset: –

Aiemmat löydöt: -

Koordinaatit tutkimusalueen keskeltä: N 6805361 E 279420

Tutkimuksessa talletetut esinelöydöt ja näytteet: –

Tulos: Inventoinnissa löytyi yksi sotahistoriallinen kaivanto, joka voi liittyä vuoden 1918 sisällissodan taisteluihin Tyrväällä. Kohteelle ehdotetaan statusta kiinteä muinaisjäännös.

Kuva 1. Tutkimusalueen sijainti vihreällä merkittynä. Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä (korkeus N2000). Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Kansikuva: Koekuopitusta tutkimusalueella. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

1. Johdanto

1.1. Tausta ja tutkimustehtävä

Sastamalan kaupunki on tehnyt asemakaavan muutosehdotuksen Tyrvälle kortteliin numero 1. Suunnittelualue sijaitsee Valtatie 12:n eli Huittistentien pohjoispuolella ja rajoittuu pohjoisessa Pajakatuun, idässä kaavoitettuun puistoalueeseen ja lännessä teollisuusalueena olevaan korttelin numero 1 tonttiin numero 5 (kuva 3). Alueen itäpäässä on tällä hetkellä teollisuuden käytössä olevia rakennuksia sekä niiden pysäköintialueita, jotka yhdessä kattavat noin puolet koko selvitysalueesta. Kaavamuutoksen tarkoitus on mahdollistaa täydennysrakentaminen Valtatie 12:n varressa.

Kaava-alueella ei ole tehty aikaisemmin arkeologisia inventointeja eikä sieltä tunneta myöskään arkeologiseen kulttuuriperintöön liittyviä kohteita tai löytöjä. Kuitenkin noin sata metriä kaava-alueesta koilliseen sijaitsee yksi kiinteä muinaisjäänнос, *Sastamalan Pakilansuon* kivi- ja varhaismetallikautinen asuinpaikka (Muinaisjäänносrekisterin tunnus 1000006080). Kohde on paikannettu Vammalan Liekoveden eteläosien ja Liekosaaren arkeologisessa inventoinnissa vuonna 2005 (Adel 2005, 36–39). Asuinpaikalta on löytynyt keramiikkaa ja yksi kvartsi-iskos.

Pirkanmaan maakuntamuseo edellytti kaavahanketta koskevassa lausunnossaan 30.3.2022 (diar: 151/2022), että kaava-alueella tulee tehdä arkeologinen tarkkuusinventointi: *”Näntölän ja Tyrvään historiallisen kylä- ja torppa-asutuksen läheisyyden sekä teollisuusalueen luoteispuolella tiedossa olevien elinkeino- ja asutushistoriallisten muinaisjäänनोंsten perusteella kaava-alueella voidaan pitää potentiaalisena mm. samantyyppisten ja -ikäisten arkeologisten kohteiden löytymisen kannalta. Tämän vuoksi kaavahankkeeseen liittyen tulee suorittaa alueen rakentamattomien osien arkeologinen tarkkuusinventointi MRL 9 §:n mukaisesti”*.

Sastamalan kaupunki tilasi tarkkuusinventoinnin Maanala Oy:ltä 27.3.2024. Tutkimus ei koskenut yhtään tunnettua kiinteää muinaisjäänността, minkä vuoksi Museoviraston tutkimuslupaa ei tarvittu. Ennen maastotöiden alkamista työn tavoitteista neuvoteltiin Pirkanmaan maakuntamuseon kanssa lyhyesti sähköpostitse. Maastotyöt kohteella tehtiin 16.–17.5.2024 kahden hengen tiimillä. Tutkimuksen vastuullisena johtajana toimi arkeologi, FT Hannu Takala ja mittauksista vastasi arkeologi, FM Jerry Möller.

Kuva 2. Kaava-alueen metsäinen keskiosa Pajakadun ja Paljekadun risteyksestä. Kuvattu koillisesta. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 3. Tutkimusalueen sijainti Sastamalan keskustan lounaispuolella rajattuna sinisellä viivalla. Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 4. Pajakatua kuvattuna länteen päin. Vasemmalla erottuu selvitysalueen keskivaiheilla ollut korkeampi mäki, josta paikannettiin pieni kaivanto. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 5. Selvitysalueella olleen teollisuuskiinteistön länsipuolen korkeaa läjitystörmää. Läjitys ja luontaisesti voimakkaat korkeuserot teollisuuskiinteistöjen ympärillä estivät arkeologiset havainnot kokonaan selvitysalueen länsipäässä ja kaakkoiskulmassa. Kuvattu pohjoisesta. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

1.2. Vanhat kartat ja arkistoaineisto

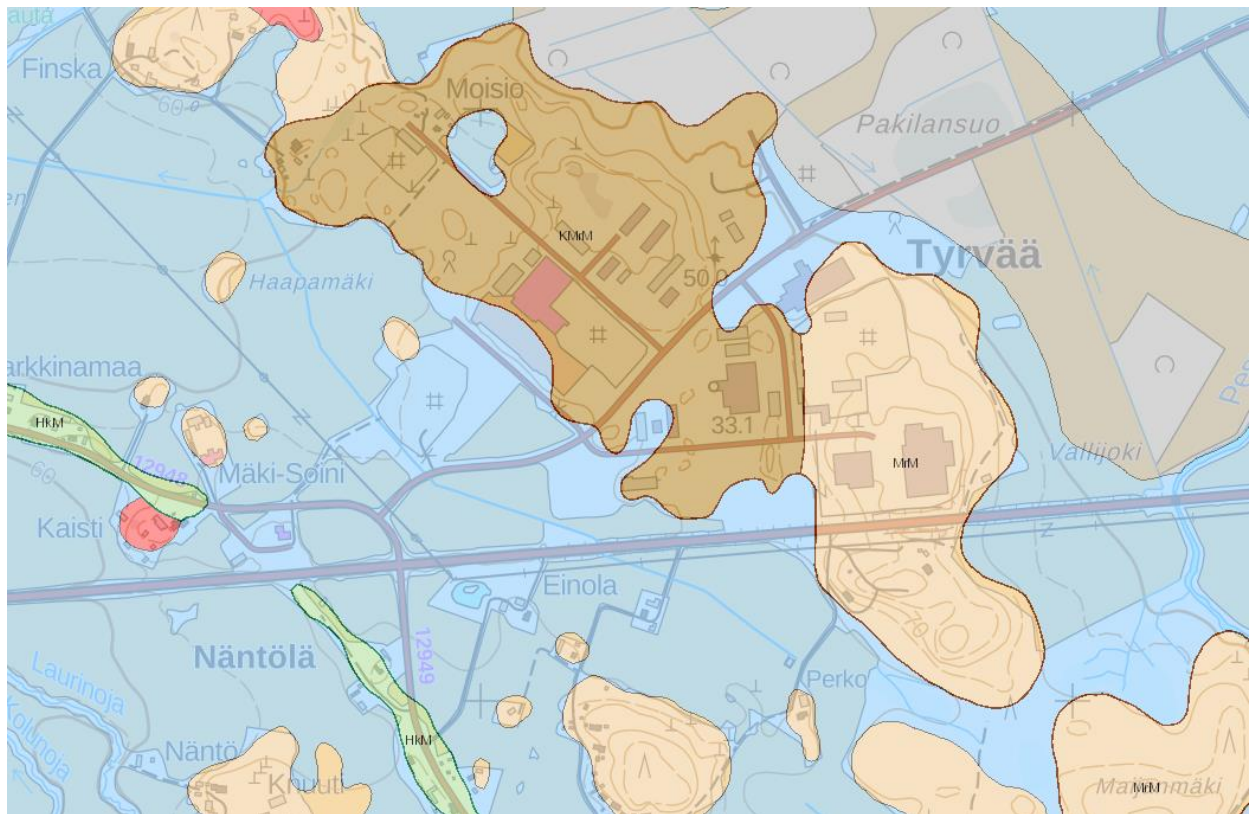
Ennen kenttätöiden alkua tehtiin taustatutkimusta asemoimalla nykykartalle aluetta koskevia historiallisia kartta-aineistoja. Lisäksi maankäytön kehittymistä tutkittiin käymällä läpi alueelta otetut historialliset ilmakuvat ja kaikki uudemmat peruskartat. Taustatutkimuksen yhteydessä tutustuttiin myös alueen maaperäkarttoihin sekä vinovalovarjosteeseen. Lisäksi käytiin läpi aiemmat lähialueen löytöjä koskeneet arkeologiset tutkimukset ja niissä tehdyt havainnot.

Alue on metsää / niittyä kaikilla tämän selvityksen yhteydessä tutkituilla vanhemmilla kartoilla eli vuosina 1776–1805 laaditulla rekognosointikartalla eli niin sanotussa Kuninkaan kartastossa (karttalehti IX:4; kuva 7), vuoden 1846 pitäjänkartoilla (karttalehdet 2121 04 ja 2121 07 Kiikka; kuva 8) sekä vuoden 1907 Senaatin kartalla (rivi XVII-XVIII lehti 18-19; kuva 9). Alueella ei ole kartoilla erotettavissa

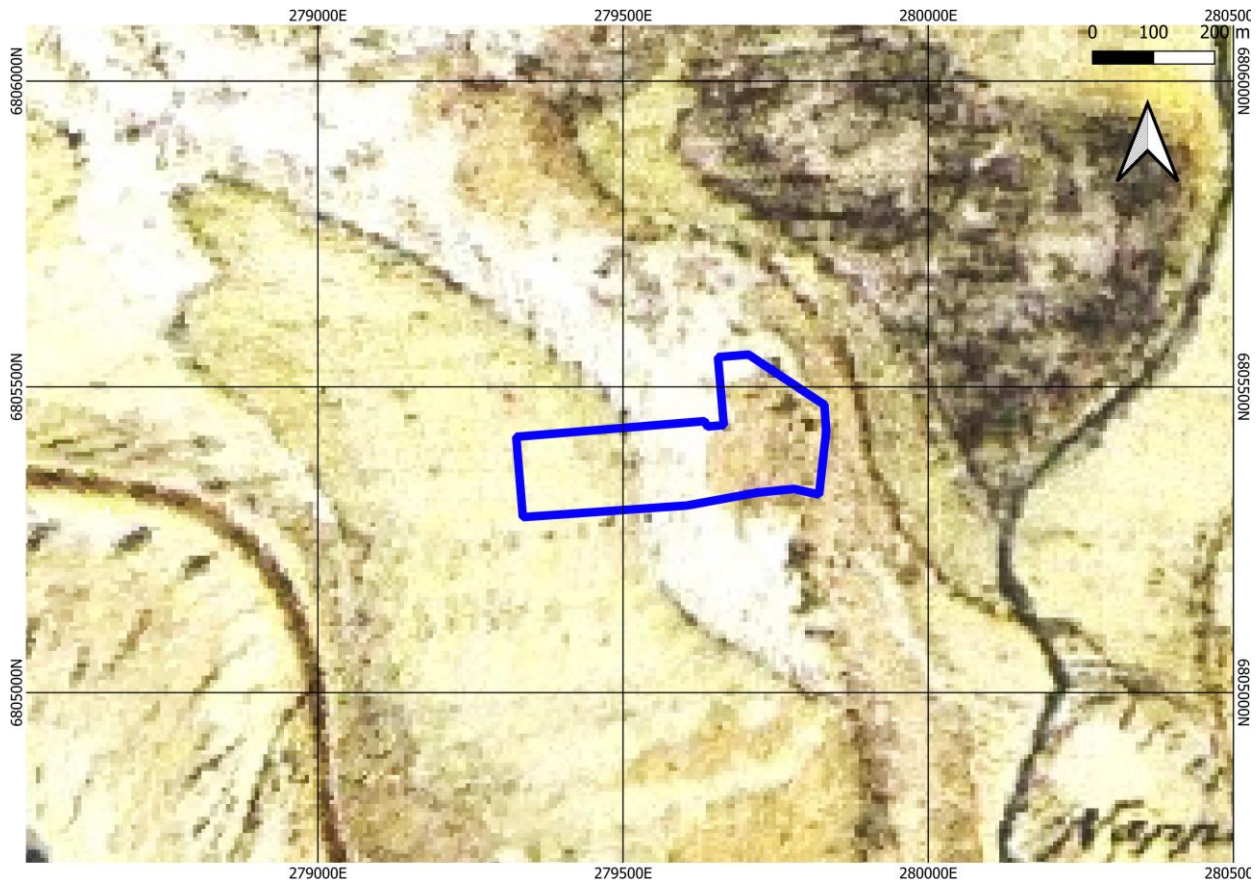
rakennuksia tai tiestöä tai mitään muutakaan arkeologiseen kulttuuriperintöön viittaavaa.

Tarkempi maankäyttö ja rakennusten sijoittelu erottuu alueelta 1900-luvulla otetuista ilmakuvista (kuvat 10 ja 11) sekä vanhoista peruskartoista. Huittistentie on merkitty nykyiselle paikalleen jo vuoden 1961 peruskartoille (karttalehdet 2121 04 ja 2121 07 Kiikka), mutta muutoin alue on tuolloin ollut vielä rakentamatonta metsää tai viljelykäytössä. Teollisuusalue on peruskarttojen ja ilmakuvien perusteella alkanut syntyä paikalle 1980-luvun lopulla.

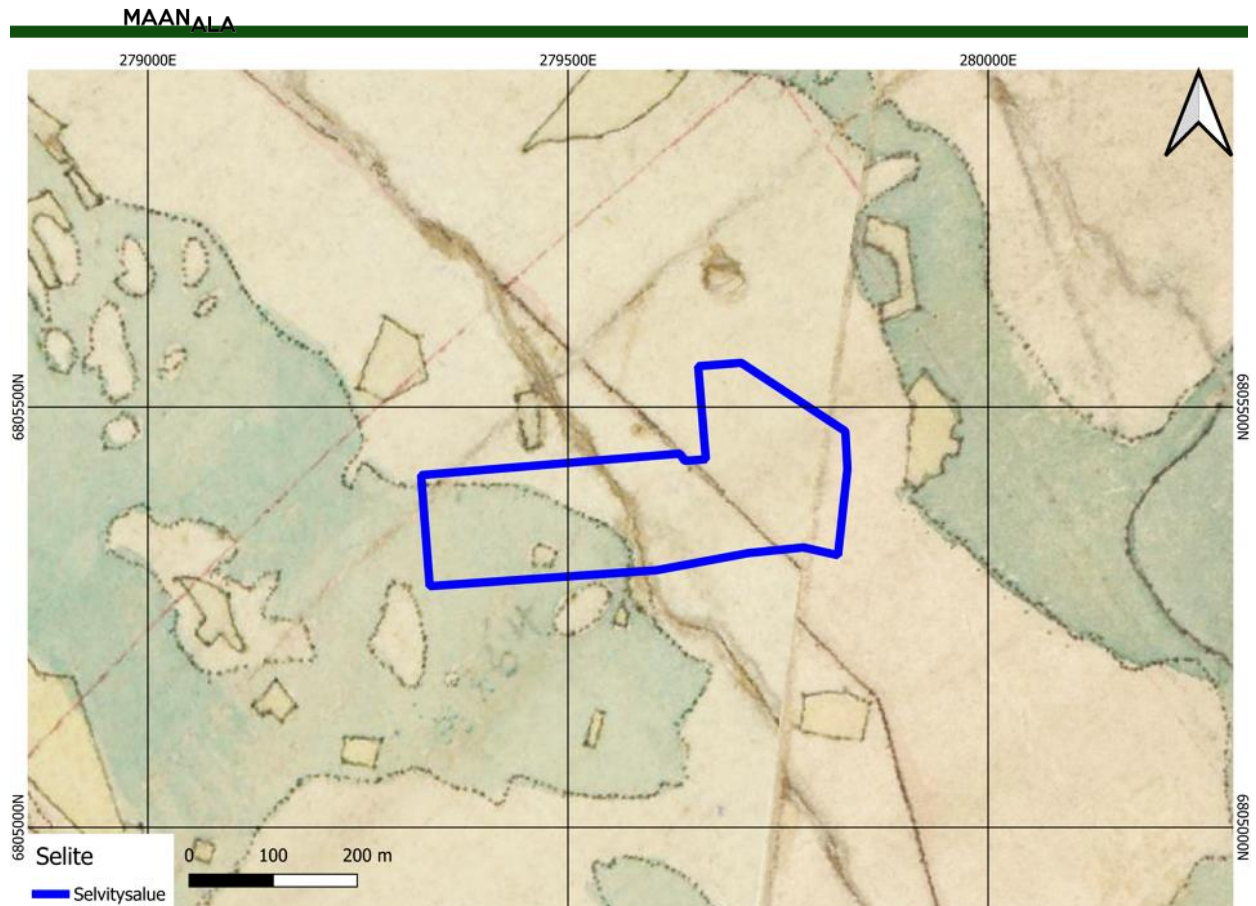
Geologian tutkimuskeskuksen 1:20 000 -mittakaavan maaperäkartalla (Paikkatietoikkuna; kuva 6) selvitysalue on enimmäkseen hiekkamoreenia, osittain savea. Maanmittauslaitoksen kahden metrin vinovalovarjosteella (kuva 12) näkyy alueella joitakin epätasaisuuksia metsäalueella mutta ei mitään erityisen kiinnostavaa.

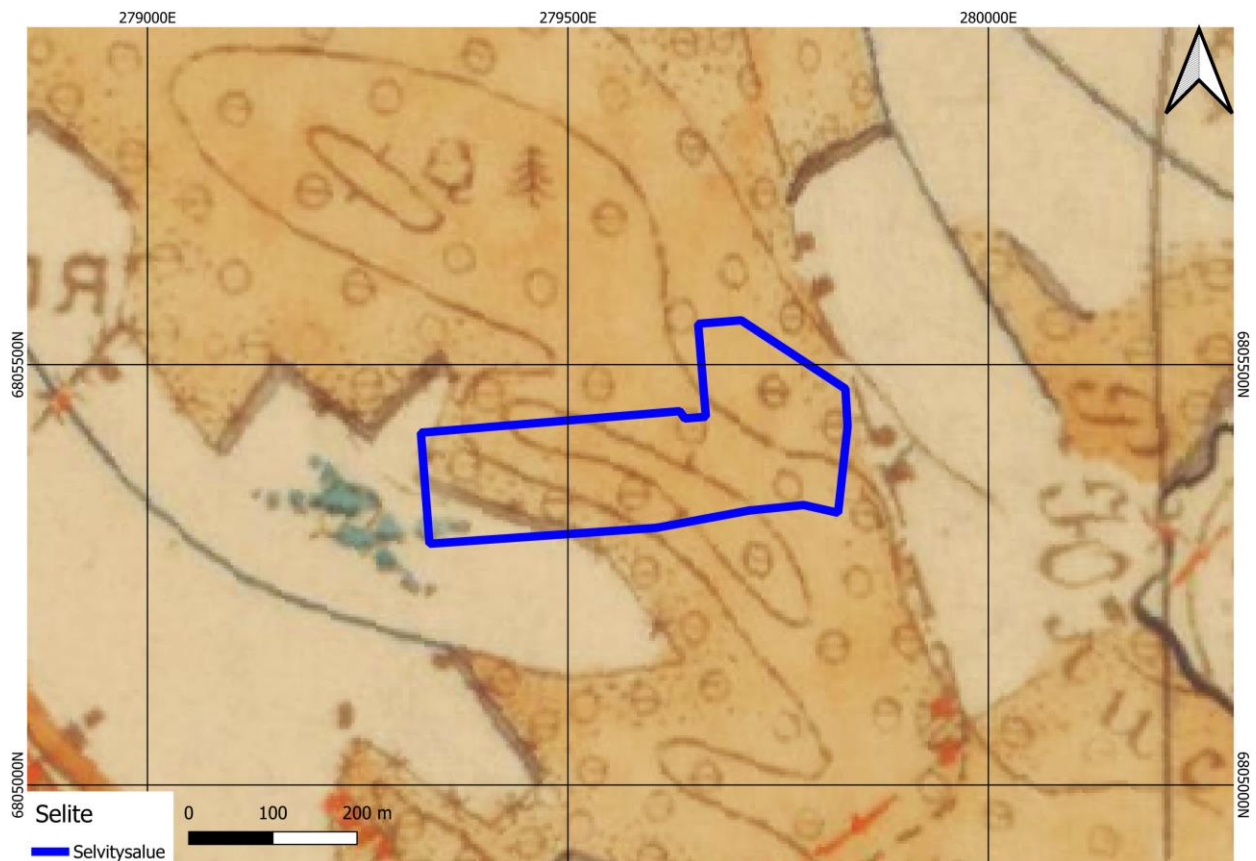
Kuva 6. Tutkimusalue Geologian tutkimuskeskuksen 1:20 000 -mittakaavan maaperäkartalla (kuvakaappaus Maankamarasta). Keltaiset ja ruskeat alueet ovat hiekkamoreenimuodostumia, siniset alueet savea, vihreät hiekkaa ja punaiset kalliomaata.

Kuva 7. Kaava-alueen rajausta vuosina 1776–1805 laaditulla rekognosointikartalla eli niin sanotussa Kuninkaan kartastossa (karttalehti IX:4). Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy.

Kuva 8. Kaava-alueen rajausta vuoden 1846 pitäjänkartoilla (karttalehdet 2121 04 ja 2121 07 Kiikka). Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy.

Kuva 9. Kaava-alueen rajausta vuoden 1907 Senaatin kartalla (rivi XVII-XVIII, lehti 18-19). Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy.

Kuva 10. Selvitysalue vuonna 1963 otetussa ilmakuvassa Huittistentien varrella (kuvakaappaus Paikkatietoikkunasta). Alue on tuolloin ollut vielä kokonaan rakentamatonta metsää ja niittyä / peltoa.

Kuva 11. Vuoden 1996 ilmakuvassa näkyy teollisuusrakentamisen alkaminen ja tieverkoston synty selvitysalueelle (kuvakaappaus Paikkatietoikkunasta).

Kuva 12. Tutkimusalue Maanmittauslaitoksen kahden metrin vinovalovarjosteella ja maastokartalla.

2. Menetelmät ja havainnot

Kaava-alue rajautuu Huittistentien ja Pajakadun väliselle alueelle. Selvitysalueen kokonaislaajuus on noin 7,4 hehtaaria. Selvitysajankohdalla alueen itäpään peitti lähes kokonaisuudessaan kookas teollisuuskiinteistö pysäköinti-alueineen. Rakennetun maapohjan pohjoispuolella oli kuitenkin säilyneenä pieni koskematon metsäpalsta. Selvitysalueen läntisin osa oli suureksi osaksi alavaa ja kosteaa entistä niittyä / peltoa, jota ympäröi kaksi kivikkoista moreenikumpareta. Umpeenkasvaneet ojat rajasivat niittypalstoja.

Koskemattomat alueet kasvoivat sekametsää. Pohjoisessa oli suureksi osaksi vanhaa kuusikkoa, jota on muutama vuosi sitten harvennettu. Alueen länsipäässä kasvoi männikköä sekä lehtipuita. Kosteilla niityillä kasvoi kitukasvuisia mäntyjä. Maaperä oli kauttaaltaan mineraalimailla karkeaa soraa, lähes moreenia. Maastossa erottui runsaasti kookkaita siirtolohkareita. Entiset niityt / pellot olivat puhdasta savikkoa.

Selvitysalueen itäpään teollisuuskiinteistö on rakennettu mäen päälle ja kiinteistön rajoilla maata on muokattu voimakkaasti läjittämällä ja porrastamalla. Rakennusten länsipuolella oli kookas asfaltoitu pysäköintialue, jonka reunat oli myös läjitetty työntämällä maata metsäpalstojen puolelle. Rakennustoiminnan ja siihen liittyneiden maansiirtotöiden vuoksi noin puolet selvitysalueesta oli sellaista, jossa arkeologista tarkastelua ei ollut mahdollista tehdä.

Tarkkuusinventointi aloitettiin kulkemalla kaikki koskemattomat alueet läpi, tarkastelemalla niitä silmämääräisesti sekä kairaamalla maata. Tarkoituksena oli etsiä potentiaaliset kohteet koekuopitukselle. Kairauksen perusteella maaperä osoittautui kuitenkin poikkeuksellisen hankalaksi koekuopitusta ajatellen: alavat alueet olivat puhdasta ja tiivistä savikkoa ja mineraalimaat erittäin kivikkoisia. Näkyvien siirtolohkareiden välissä oli turpeen alla lähes kauttaaltaan peruskalliota tai kookkaita maakiviä.

Kuva 13. Mittauksissa käytettiin RTK-korjattua GNSS-paikanninta. Jerry Möller mittaa kairapisteen nro 10 sijaintia selvitysalueen koilliskulman kivikkoiseen ja loivaan rinteeseen. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kymmenen kairapisteen sijainti mitattiin kartalle (kuva 15) ja maata kairattiin muutoinkin. Mittaukset tehtiin RTK-korjatulla GNSS-paikan-
timella. Kairapisteillä nro 1 ja 10 oli pintatur-
peen alla kivikkoa. Kairapisteillä 2, 3, 6 ja 7
maaperä oli kovaa savea, pisteillä 4 ja 5 suotur-
vetta ja pistellä 8 ja 9 karkeaa hietaa / hiekkaa.

Selvitysalueen läntisemmässä osassa erottui
kaksi kapeaa, etelään työntyvää niemekettä,
joita tutkittiin tarkemmin. Molemmissa oli ka-
rikkeen alla ohut hiekkakerros ja läntisempään
niemekkeeseen tehtiin myös yksi koekuoppa.
Koekuopan paikkaa jouduttiin etsimään, sillä
maan pinnalle näkyneiden siirtolohkareiden
välitkin olivat lähes kauttaaltaan maanalaisten
kivien ja osittain peruskallion täyttämiä. Nie-
mekkeen juureen saatiin kuitenkin kaivettua
yksi 50 x 50 senttimetrin kokoinen koekuoppa.

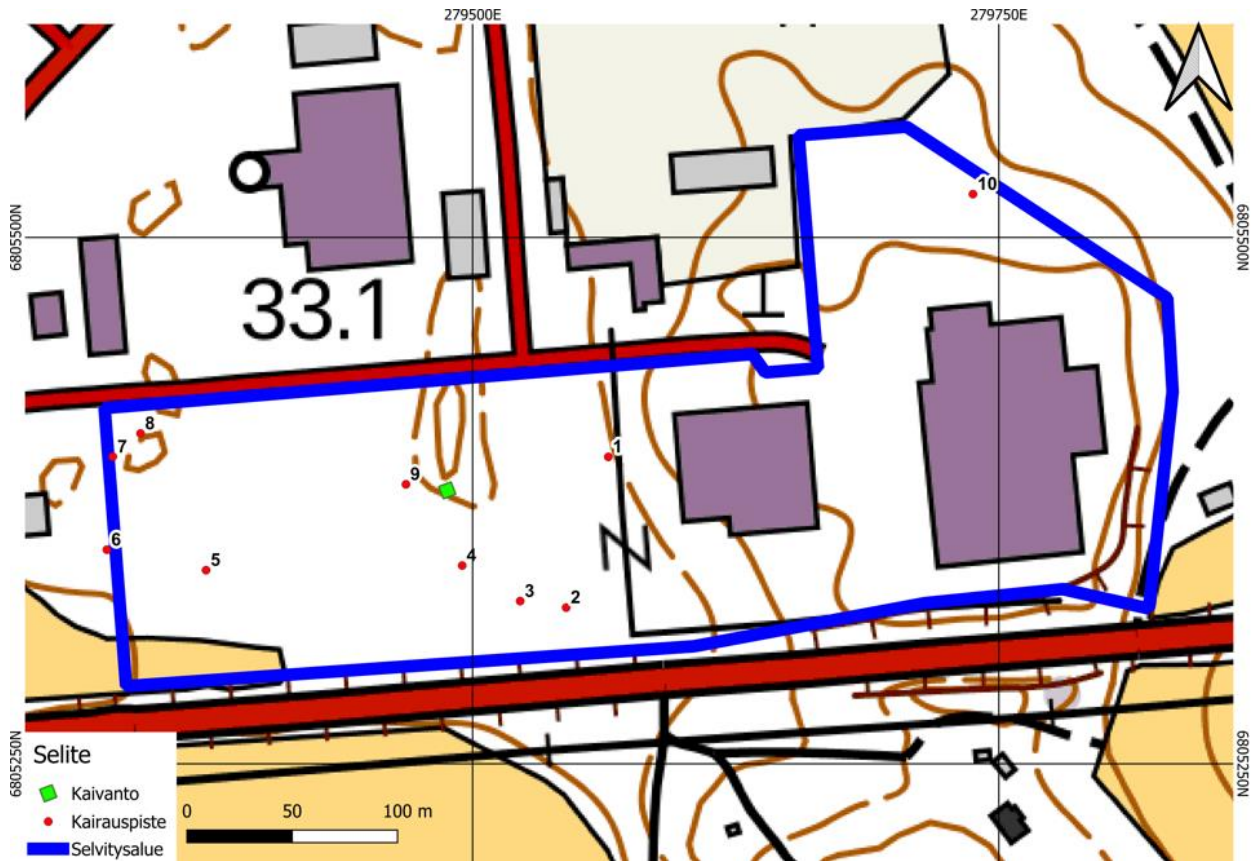
Koekuoppa kaivettiin lapiolla sekä kaivauslas-
talla. Kaikki kaivettu maa seulottiin 2

millimetrin silmäkoon käsiseulalla. Karikeker-
roksen (17–20 cm) alla oli punaruskeaa kar-
keaa hietaa, noin 2–3 senttimetrin paksuu-
delta, jonka alta alkoi yhtenäinen pienistä loh-
kokivistä muodostunut kerrostuma. Kiviä pois-
tettiin käsin ja niiden välissä ollut punertava
maa kaivettiin pois. Pohjalla oli vaaleaa moree-
nimaista hiekkaa, jota kaivettiin 5–7 senttimet-
riä. Kuopan kokonaissyvyys oli 30 senttimetriä.
Kuopasta ei tullut löytöjä. Lopuksi kuopan ym-
päristö ja koko niemeke tutkittiin metallinil-
maisimella tuloksetta.

Teollisuusalueen pysäköintikentän länsipuo-
lella oli toinen etelään työntävä niemeke, jossa
oli erittäin runsaasti kookkaita siirtolohkareita.
Niemekkeen eteläpäässä havaittiin kuitenkin
sen poikki kivien väliin tehty kaivanto (ks. luku
3.1.). Kaivanto ja koko niemeke tutkittiin myös
metallinilmaisimella, mutta ainoat löydöt oli-
vat modernia metallijätettä.

Kuva 14. Jerry Möller kaivaa koekuoppaa selvitysalueen lähes ainoalle hiekkapitoiselle kohdalle alueen länsipäässä. Kuvattu etelästä. Kuva: Hannu Takala, Maanala Oy.

Kuva 15. Selvitysalueen sijainniltaan mitattujen kairapisteiden paikat. Koekuoppa kaivettiin pisteen numero 8 kohdalle. Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 16. Inventoinnissa kuljetut reitit. Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

3. Inventointikohteet

3.1. Sastamala Einola

Uusi kohde, kiinteä muinaisjäännös

Tyyppi: puolustusvarustus, taistelukaivanto

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: P: 6805380 I: 279488

Korkeus: 69 m mpy

Löydöt: –

Etelään työntyvän moreenikumpareen eteläpäässä havaittiin niemekkeen poikki kaivettu matala kaivanto. Kaivannon leveys sen pohjalla oli noin 60 senttimeriä ja pinnalla noin 110 senttimetriä. Kokonaissyvyyttä kaivannolla oli 50–60 senttimetriä ja pituutta noin 320 senttimetriä. Kyseessä oli selvästi kaivamalla tehty rakenne, mutta minkäänlaista maavallia siitä ei kyetty erottamaan.

Kaivanto vaikuttaa tyypilliseltä sotahistorialliselta kaivannolta. Kaivanto on suuntautunut Huittistentielle ja kohti vanhaa Tyrvään kylää.

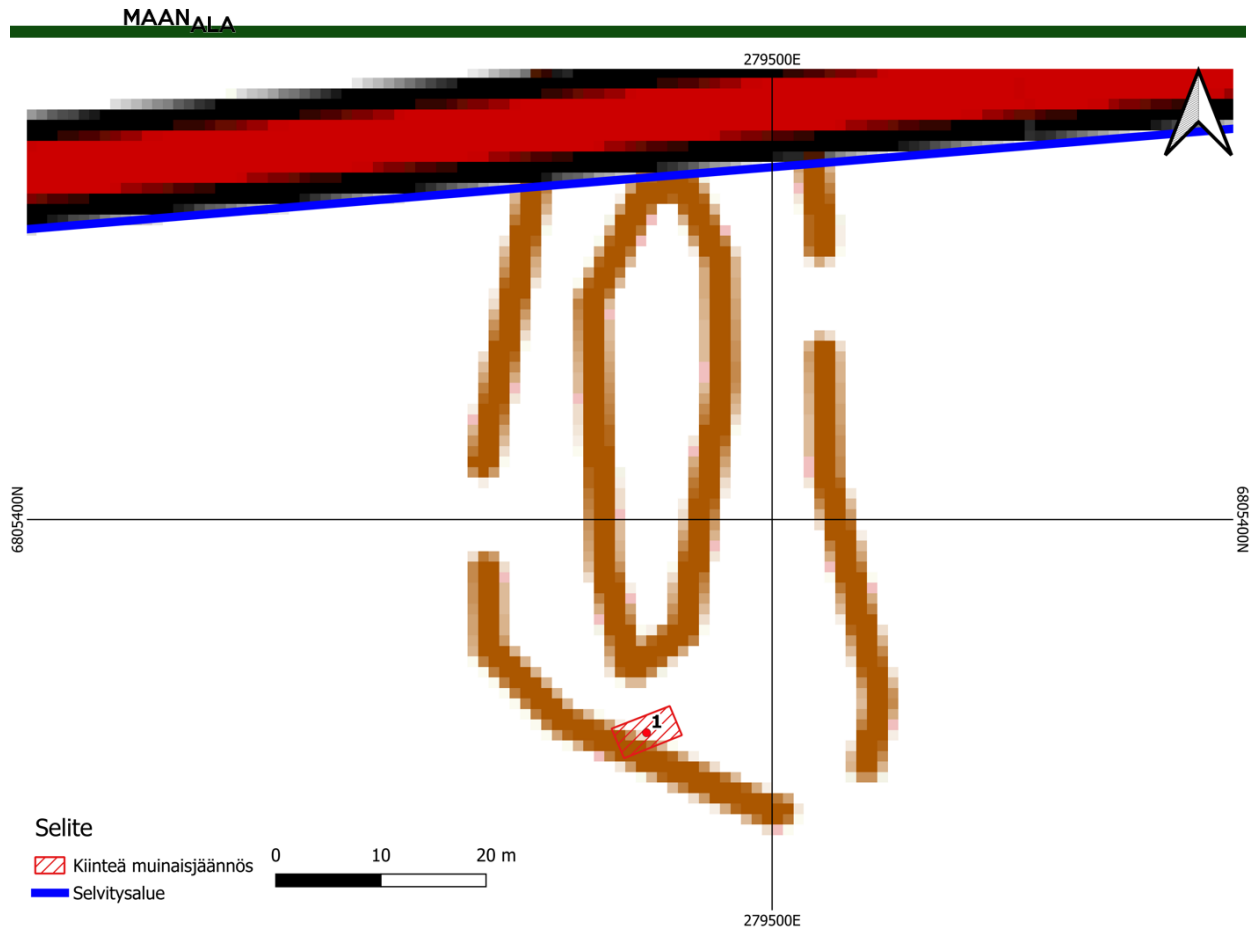
Vuoden 1918 sisällissodassa punakaartilaiset pitivät Tyrväättä hallussaan ennen kuin valkoiset valloittivat Tyrvään ja lähialueet huhtikuun puolivälin jälkeen (Ignatius *et al.* 1928: 348, 369–370).

Tyrvään taisteluihin liittyvien tai punaisten ja paikkakunnalla olleiden venäläissotilaiden ennen sotaa tekemien kaivantojen sijainneista ei ole tarkempaa tietoa käytössä, mutta Einolan kohde sopisi kaivamistapansa, maatumisas- teensa sekä sijaintinsa puolesta erinomaisen hyvin jommankumman taistelevan osapuolen tekemäksi kaivannoksi, josta on tarkkailtu tai tulitettu Tyrvään kylän suuntaan.

Kaivannosta tai sen lähialueelta ei tarkkuusin- ventoinnissa tehty yhtään löytöä eikä historian lähteistä ole mahdollista saada yksiselitteistä varmuutta kaivannon liittymisestä sisällisso- taan. Kyseessä on kuitenkin puolustusvarus- tukselle tyypillinen maarakenne, jonka sta- tukseksi ehdotetaan kiinteää muinaisjään- nöstä.

Kuva 17. Einolan sammaloitunut kaivanto kuvattuna luoteesta. Kuva: Hannu Takala, Maanala.

Kuva 18. Muinaisjäännöksen raja. Kartta: Jerry Möller, Maanala Oy. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

4. Yhteenveto ja päätelmät

Noin puolet Tyrvään korttelin numero 1 selvitysalueesta oli teollisuusrakentamisen ja siihen liittyvien pysäköintialueiden peittämää. Alueen koilliskulman metsäinen alue vietti loivasti kohti pohjoista ja maaperä oli täynnä siirtolohkareita sekä peruskalliota heti pintaturpeen alla. Selvitysalueen läntisempi alue oli osin vanhaa kosteaa niittyä / peltoa ja osin havupuuvältaista metsää.

Selvitysalue käytiin kokonaisuudessaan läpi ja sitä tutkittiin sekä arkeologin T-piikkikairalla että kaivamalla yksi koekuoppa. Maaperän vuoksi koekuopitus jäi huomattavasti suunniteltua vaatimattomammaksi. Koekuopitus korvattiin kairauksin ja kaivamalla pieniä lapionpistoja.

Koekuopasta tai kairauksista ei löytynyt esihistoriallisen tai historiallisen ajan kiinteisiin

muinaisjäännöksiin viittaavia merkkejä. Sen sijaan alueen toisesta, moreenimaasta muodostuneesta ja etelään työntyvistä niemekkeestä paikannettiin yksi maarakenne, sotahistoriallinen kaivanto. Kohde saattaa liittyä vuoden 1918 sisällissodan aikaisiin taisteluihin Tyrvällä. Kaivannolle ehdotetaan luokitusta kiinteä muinaisjäännös.

Lahdessa 17.6.2024,

Hannu Takala
arkeologi, FT

Jerry Möller
arkeologi, FM

Maanala Oy

5. Lähteet

Internetlähteet:

Geologian tutkimuskeskuksen ylläpitämä Maankamara-karttapalvelu [<https://gtkdata.gtk.fi/maankamara/>].

Maanmittauslaitoksen ylläpitämä Paikkatietoikkuna-karttapalvelu [<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi>]. Historiallisia ilmakuvia julkaistu tutkimusalueelta vuosilta 1948, 1956, 1963, 1996, 2000, 2008, 2011, 2014, 2016, 2019 ja 2023.

Museoviraston ylläpitämä Kulttuuriympäristön palveluikkuna eli niin sanottu Muinaisjäännösrekisteri [<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>].

Karttalähteet:

Kuninkaan kartasto 1776–1805. *Karttalehti IX:4*. 1:40 000. Krigsarkivet, Riksarkivet, Tukholma, Ruotsi.

Peruskartta 1:20 000. *Karttalehti 2121 04 Kiikka*. Julkaistu vuosina 1961, 1979 ja 1988. Maanmittauslaitos.

Peruskartta 1:20 000. *Karttalehti 2121 07 Vammala*. Julkaistu vuosina 1961, 1979, 1988 ja 1996. Maanmittauslaitos.

Pitäjänskartta 1846. *Karttalehti 2121 04 Kiikka*. 1:20 000. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänskartta 1846. *Karttalehti 2121 07 Kiikka*. 1:20 000. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Senaatin kartta 1907. *Rivi XVII-XVIII, lehti 18-19*. 1:42 000. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Tutkimusraportit ja kirjallisuus:

Adel, Vadim 2005. *Vammala. Liekoveden eteläosan ja Liekosaaren arkeologinen inventointi*. Pirkanmaan maakuntamuseo. Museoviraston arkisto.

Ignatius, Hannes; Theslöf, Gösta; Palmén, E. G.; Grotenfelt, Kustavi; Nordenstreng, Sigurd & Soikkeli, Kaarle 1928. *Suomen vapaussota vuonna 1918. Osa III. Vapaussodan historian komitea*: Helsinki.